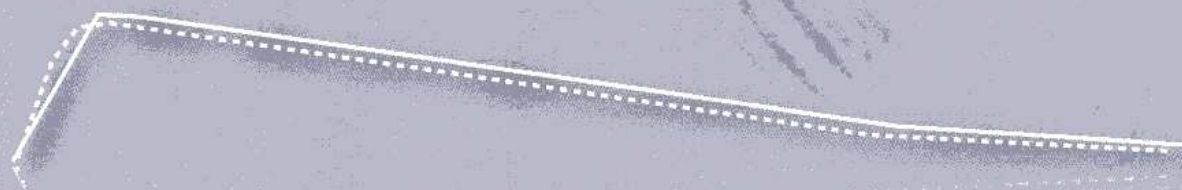

Folia Societatis Medicinae Legalis Slovacae

Vedecký recenzovaný časopis Slovenskej súdno-lekárskej spoločnosti Slovenskej lekárskej spoločnosti
Indexovaný v Bibliographia medica Slovaca

Refereed scientific journal of The Slovak Society of Forensic Medicine of Slovak Medical Societ
Indexed in Bibliographia medica Slovaca

Medicínskoprávní spory - problematika zjišťování skutkového stavu postupu lékařů se zaměřením na znalecké dokazování

^{1,2}Adamus K, ¹Dobiáš M, ¹Vítovják M, ¹Útrata R, ¹Loyka S

¹Ústav soudního lékařství a medicínského práva LF UP a FN Olomouc, Česká republika

²Advokátní kancelář Mgr. MUDr. Karel Adamus, Ph.D., Kirovova 1430/11, Karviná, Česká republika

Abstrakt

Úvod: Každá radikální změna, zejména pak právní úprava jakéhokoliv druhu lidské činnosti, tím spíše činnosti lékaře, obvykle vede minimálně zpočátku k rozpaku těch, kdo výsledky této činnosti posuzují. Nové zdravotnické zákony stanoví nová pravidla ve vztahu „lékař-pacient“, „poskytovatel zdravotních služeb-státní správa“. Problémy mohou vyvstat i v expertizní činnosti.

Metody: Autoři si všímali postupného vývoje pojmu „lege artis“ v České republice, rovněž pojmu „vitium artis“, kdy hodnotili dopad nových zdravotnických zákonů a judikatury na činnost znalců a poukázali na odlišnost a složitost znaleckého dokazování při možném konfliktu starého schematického myšlení znalců a nových zdravotnických zákonů.

Výsledky: Nalézání hranice mezi řádně, tj. „lege artis“ poskytovanou léčebnou péčí na straně jedné a podmínkami vzniku právní odpovědnosti lékaře či jiného zdravotnického pracovníka za „non lege artis“ jednání na straně druhé je velice obtížné, a to zejména s přihlédnutím na specifika jednotlivých případů. Je však nutné ji za jakýchkoliv podmínek hledat a pokusit se objektivní posouzení přivést k co nejlepší dokonalosti s vědomím maximální srozumitelnosti vyřčených závěrů.

Klíčová slova: nově zdravotnické zákony - lege artis - vitium artis - judikatura Nejvyššího soudu - nálezy Ústavního soudu - chystaný zákon o znalcích a tlumočnících

Abstract

Introduction: Every radical change of legal regulation of medical practise usually leads to at least discomfiture of those who are evaluating the results of these activities.

New health laws determine new rules in doctor-patient relationship and health care provider-state administration relationship. Problems might also occur in expert's practise.

Methods: Authors have been noticing the progressive development of the „lege artis“ term in Czech republic, likewise the „vitium artis“ term, when they judged the impact of new health laws and judicature on the activities of experts and pointed to difference and complexity of expert witness' evidence with possible conflict between old schematic thinking of expert witnesses and new health laws.

Results: Discovering the border between proper - „lege artis“ health care and conditions of commencement legal liability of doctor or other health care worker for „non lege artis“ conduct is very difficult videlicet with cosideration on the specifics of each case. However it is necessary to seek this border by any circumstances and to try to bring objective appraisal to the best perfection with knowledge of maximum understandability of expressed conclusions.

Keywords: new health laws, lege artis - vitium artis - judicature of The Supreme Court of the Czech republic - decisions of The Constitutional Court of the Czech republic - prepared „expert witnesses and translators law

Adresa korespondujícího autora:

Svatopluk Loyka, doc.,MUDr.,CSc.

Ústav soudního lékařství a medicínského práva LF UP a FN Olomouc

Česká republika

telefon: +0420 585 632 601, Fax: +0420 585 639 572

E-mail: svatopluk.loyka@upol.cz

Úvod

Nové zdravotnické zákony

Na české medicínskoprávní scéně je v posledních měsících velmi živo. Nové zdravotnické zákony, zejména zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách (nahradí zákon č. 20/1966 Sb. o péči o zdraví lidu a zákon č. 160/1992 Sb., o zdravotní péči v nestátních zdravotnických zařízeních), dále pak zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, č. 374/2011 Sb., o zdravotnické záchranné službě, novela zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění provedená zákonem č. 298/2011 Sb. a zákonem č. 369/2011 Sb. se dotknou nejen

způsobu posuzování mechanismů, charakteru poskytování léčebné a preventivní péče, zároveň i medicínskoprávních sporů.

Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách rovněž ruší řadu vyhlášek, např. vyhlášku o úmrtí a pohřbení, o znaleckých komisích, o zdravotnické dokumentaci. Zavádí či nově definuje pojmy jako poskytovatel zdravotních služeb, zdravotní péče, pacient, individuální léčebný postup, a mnoho dalších, zároveň nově definuje pojem „lege artis“.

Výsledky a diskuse

Původní definice „lege artis“

Definice pojmu lege artis byla až do 31.3.2012 upravena v ust. § 11 zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu. Prvotní text zněl tak, že zdravotní péče musí být poskytována „v souladu se současnými poznatky lékařské vědy“ (1). Definice reflektovala tehdejší pohled zákonodárců na danou problematiku, s přihlédnutím ke skutečnosti, že četnost medicínskoprávních sporů, resp. občanskoprávních i trestněprávních kauz byla před rokem 1989 prakticky nulová. Za celou dobu trvání platnosti a účinnosti výše uvedeného zákona došlo v původní definici pojmu „lege artis“ pouze k jediné změně. Po roce 1989 přibyl důležité slovo „dostupnými“, kdy celý text zněl: „Zdravotní péči poskytují zdravotnická zařízení státu, obcí, fyzických a právnických osob v souladu se současnými dostupnými poznatky lékařské vědy“ (1). Slovo „dostupnými“ zjevně zpřesnilo, resp. vymezilo mantinely pojmu „lege artis“, samotná definice však stále nebyla z hlediska nazírání na právní odpovědnost lékaře přesná a dostačující.

Navrhovaná změna „lege artis“

Po roce 2000 paradoxně došlo v České republice k několika pokusům o změnu definování pojmu „lege artis“ v neprospěch lékařů, iniciované paradoxně některými lékaři, i když počet medicínskoprávních sporů postupně narůstal. Za nejhorší je právem považována navrhovaná definice Ministerstva zdravotnictví: „Pacient má právo na poskytování zdravotních služeb odpovídajících jeho zdravotnímu stavu, v souladu se standardsy poskytování odborné zdravotní péče, při respektování individuality každého pacienta a s přihlédnutím k současným poznatkům vědy.“... „Zdravotnický pracovník je povinen poskytovat odbornou zdravotní péči v rozsahu odpovídajícím jeho odborné způsobilosti a zdravotnímu stavu pacienta, v souladu se standardsy poskytování odborné zdravotní péče, při respektování individuality každého pacienta, a řídit se etickými principy“ (2).

Odborná veřejnost vesměs navrhované znění odmítala. Není totiž vůbec výjimečná situace, že až pitevní nález ukáže, že poskytnutá zdravotní péče lékaře, resp. zdravotnického zařízení vlastně neodpovídala zdravotnímu stavu pacienta, a to například právě z důvodu chyby v diagnóze, kterou samu o sobě nelze, jak opakovaně judikoval i Nejvyšší soud, považovat za postup „non lege artis“. Diagnóza je pouze hypotéza, kterou budoucí vývoj potvrdí, nebo vyvrátí. Při této definici pojmu „lege artis“ by se odpovědnost lékařů a dalších zdravotníků posunula od odpovědnosti za porušení právní povinnosti až k tzv. objektivní odpovědnosti za výsledek. Posun jistě části legislativců v chápání toho, co je a co již není „lege artis“, byl proto udivující.

Rovněž do definice navrhované „standardsy“ nejsou a ani nemohou být pro lékaře závazné, maximálně doporučující, neboť je vždy třeba postupovat individuálně, tzv. „při respektování individuality“ pacienta. Pokud by výše uvedená definice vstoupila v platnost, zkomplikovala by znalcům, ale i orgánům činných v trestním řízení, potažmo soudům v civilním řízení posuzování pochybení lékařů, neboť mnoho z případů by zřejmě muselo skončit absurdním závěrem - „postup non lege artis“. Nemusel by pak rovněž nutně platit závěr, že použije-li lékař z pohledu „ex ante“ kterýkoli z několika uznávaných postupů, měl by pak logicky postupovat lege artis s tím, že je nutné brát v úvahu konkrétní podmínky a objektivní možnosti lékaře v době rozhodování o dalším léčebném postupu, tedy tzv. pohled „ex ante“.

Rozhodovací praxe soudů však musela pokračovat bez ohledu na spory legislativců a odborné veřejnosti ohledně definic a zpřesňování pojmu lege artis.

V rozsudku Nejvyššího soudu sp.zn. 8 Tdo 1421/2008 soud hodnotil, zdali nerespektování standardů může být považováno za jednání non lege artis a zakládat trestní odpovědnost lékaře. Soud se vyjadřoval i k otázce, které postupy je nutno považovat za závazné. Nejvyšší soud dovodil, že profesní standardy netvoří doporučené postupy nebo odborná stanoviska lékařských společností, ale pouze ty dokumenty, které by jako právně závazné přijala Česká lékařská komora nebo které by byly vydány formou závazných právních předpisů. Česká lékařská společnost J.E.Purkyně nemohla vydat takové závazné standardy, které by byl obviněný jako lékař záchranné služby povinen dodržovat. Česká lékařská společnost Jana Evangelisty Purkyně je totiž „dobrovolné nezávislé sdružení fyzických osob-lékařů, farmaceutů a ostatních pracovníků ve zdravotnictví a příbuzných oborech, příp. osob právnických“ (viz. ust. § 1 odst. 1 jejich Stanov). Je tedy občanským sdružením, a už proto její doporučení nemohou být pro lékaře závazná, natož aby mohla být považována za obecně závazné standardy nejen pro její členy, ale dokonce i pro všechny zdravotnické pracovníky v České republice... Lékař je tedy povinen řídit se pravidly lékařské vědy, vykonávat povolání v souladu se současnými dostupnými poznatky lékařské vědy a dodržovat pouze závazná stanoviska profesní komory zřízené zákonem (3).

Schválené znění „lege artis“

České lékařské komoře se do nově navrhovaného zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách nakonec podařilo prosadit novou definici pojmu „lege artis“, jež zní takto: „Náležitou odbornou úrovní se dle ust. § 4 odstavce 5 zák. č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách rozumí poskytování zdravotních služeb podle pravidel vědy a uznávaných medicínských postupů, při respektování individuality pacienta, s ohledem na konkrétní podmínky a objektivní možnosti“ (4).

Nová definice pojmu „lege artis“ ve spojení s příslušnou judikaturou skýtá jisté možnosti obrany proti šikanózním trestním oznámení proti lékařům, resp. v občanskoprávních sporech o náhradu škody.

Vodítkem pro znalce, resp. orgány činné v trestním řízení, jak posuzovat tzv. nezdár lékaře v podobě např. chyby v diagnóze, může být výše zmíněný Judikát Nejvyššího soudu České republiky 7 Tdo 219/2005. Tento judikát je zmiňován i v několika dalších pozdějších judikátech Nejvyššího soudu. Uvádí se v něm zejména následující: „Chyba v diagnóze bez dalšího neznamena postup non lege artis, který představuje porušení povinnosti lékaře poskytovat zdravotní péči v souladu se současnými dostupnými poznatky lékařské vědy. Může tomu tak být v případě, je-li nesprávná diagnóza důsledkem závažného porušení postupů pro její určení, například v případě bezdůvodného nevyužití dostupných diagnostických metod. Postup lékaře je přitom třeba hodnotit „ex ante“, tedy na základě informací, které měl v době rozhodování k dispozici“ (5).

Mohlo by se namítat, že v právním systému České republiky judikatura nepůsobí ve formě formálně závazného precedentu. Rovněž neplatí, že by soudy nižších stupňů musely bezvýhradně respektovat rozhodnutí soudů vyšších instancí, naopak se od něj mohou odchýlit a iniciovat změnu judikatury. Na druhou stranu dle Ústavního soudu (nález sp.zn. III. ÚS 470/97, Sb.n.u. sv. 16) bezdůvodné opomenutí rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky může mít rysy jurisdikční libovůle, proto může být protiústavní, pokud se obecné soudy odchýlí od ustálené rozhodovací praxe usměrněné opakovanými rozhodnutími Nejvyššího soudu České republiky, aniž by dostatečným způsobem vyložily důvody, pro které ustálenou rozhodovací praxi odmítají (6). Rovněž usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27.4.2006 sp.zn. 29 Odo 551/2006 uvádí, že skutečnost, že soud bez vysvětlení pomine pro účastníka řízení příznivou judikaturu uveřejněnou ve Sbirce soudních rozhodnutí a stanovisek, na kterou byl tímto účastníkem výslovně upozorněn, sama o sobě významně oslabuje přesvědčivost písemného vyhotovení jeho rozhodnutí. Jde též o jev, který oslabuje předvídatelnost soudního rozhodování a zejména v rozhodovací praxi odvolacích soudů jej nelze tolerovat (7).

Judikatura soudů vyšších stupňů není formálně závazná, avšak má normativní sílu, kdy soudce musí zvažovat použitelnost, resp. aplikovatelnost judikátů vyšších stupňů. Pokud soud dovodí tuto aplikovatelnost, musí právní názor použitý v této judikatuře ve svém rozhodnutí použít.

Výše nově uvedená definice pojmu „lege artis“, i když má zásadní význam při řešení trestních oznámení na lékaře a civilních sporů o náhradu škody, však neodpovídá na otázku, jak mají znalci posuzovat, kvalifikovat a definovat specifické jednání lékaře mající podobu selhání, tedy tzv. „chybu v umění“ i při pozorném a svědomitém postupu. Neboť výše uvedené v zákoně zpřesněno a upraveno dosud není, kdy je nutno si de facto vypomáhat judikaturou, musíme do budoucna počítat s výkladovými problémy v této oblasti.

Pojem vitium artis

Charakteristickým znakem tohoto pojmu je nezdár při výkonu povolání spočívající spíše v lékařském umění, tzv. „chyba v umění“. Může jít např. o momentální selhání manuální zručnosti jinak zručného operátora, selhání lékaře při jiné činnosti než operační, a to i při pozorném a svědomitém postupu. Připouštěn byl i omyl (i přehlédnutí) ve složité diagnostické úvaze vzdor svědomitému rozvažování (10). V mnoha případech se při posuzování postupu lékařů dostanou znalci do situace, kdy nelze konstatovat, že vše je tzv. v pořádku na straně jedné a naopak zároveň nelze nezdár kvalifikovat jako tzv. „protiprávní“, non lege artis postup, postup proti pravidlům lékařské vědy, kdy tuto kvalifikaci znalci na konkrétní případ shledají neadekvátní. Pokud znalci nepoužijí pojem „vitium artis“, musí tedy konstatovat, že postup je lege artis, což v některých případech (zejména, kdy výsledek léčby je pro pacienta neuspokojivý) vyvolává nepochopení orgánů činných v trestním řízení, resp. soudů v civilních sporech o náhradu škody, samotných poškozených či pozůstalých. Znalci jsou někdy poté neprávem obviňováni z podjatosti.

I když u části odborné veřejnosti je pojem „vitium artis“ považován za překonaný v souvislosti se zrovnoprávněním vztahu lékař-pacient, nemůžeme se zbavit na základě výše uvedeného dojmu, že zavrhané „vitium artis“ bylo svým způsobem kvalifikací, od které nemělo být upuštěno a měla být naopak rozvíjena. Někteří znalci (paradoxně zejména oboru zdravotnictví odvětví chirurgie či soudního lékařství) přibírají orgány činnými v trestním řízení v přípravném řízení či soudy v civilních řízeních výše uvedené mantinely neznají, resp. znát nechtějí, jsou schopni vypracovat znalecké posudky, které neodpovídají realitě, a které sebemenší nezdár lékaře kvalifikují právě jako „non lege artis“ jednání. Na základě těchto „posudků“ bývá zahajováno trestní řízení, profesně poškozující lékaře a je velice složité změnit nazírání orgánů činných v trestním řízení na pro ně od počátku „zcela jasnou věc“ – lékař je tzv. vinen.

Znalecké posudky hrají stěžejní úlohu v posuzování viny či nevinu lékaře v trestním řízení. Znalecké posudky představují často hlavní důkazní prostředek, který umožní zjištění skutkového stavu bez důvodných pochybností. Nezastupitelnou úlohu mají zvláště při objasňování odborných otázek, jejichž zodpovězení může lépe pomoci orgánu činnému v trestním řízení k následnému přesnějšímu posouzení vyvstanuvších právních otázek, např. míry zavinění,

způsobu posuzování mechanismů, charakteru poskytování léčebné a preventivní péče, zároveň i medicínskoprávních sporů.

Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách rovněž ruší řadu vyhlášek, např. vyhlášku o úmrtí a pohřbení, o znaleckých komisích, o zdravotnické dokumentaci. Zavádí či nově definuje pojmy jako poskytovatel zdravotních služeb, zdravotní péče, pacient, individuální léčebný postup, a mnoho dalších, zároveň nově definuje pojem „lege artis“.

Výsledky a diskuse

Původní definice „lege artis“

Definice pojmu lege artis byla až do 31.3.2012 upravena v ust. § 11 zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu. Prvotní text zněl tak, že zdravotní péče musí být poskytována „v souladu se současnými poznatky lékařské vědy“ (1). Definice reflektovala tehdejší pohled zákonodárců na danou problematiku, s přihlédnutím ke skutečnosti, že četnost medicínskoprávních sporů, resp. občanskoprávních i trestněprávních kauz byla před rokem 1989 prakticky nulová. Za celou dobu trvání platnosti a účinnosti výše uvedeného zákona došlo v původní definici pojmu „lege artis“ pouze k jediné změně. Po roce 1989 přibyl důležité slovo „dostupnými“, kdy celý text zněl: „Zdravotní péči poskytují zdravotnická zařízení státu, obcí, fyzických a právnických osob v souladu se současnými dostupnými poznatky lékařské vědy“ (1). Slovo „dostupnými“ zjevně zpřesnilo, resp. vymezilo mantinely pojmu „lege artis“, samotná definice však stále nebyla z hlediska nazírání na právní odpovědnost lékaře přesná a dostačující.

Navrhovaná změna „lege artis“

Po roce 2000 paradoxně došlo v České republice k několika pokusům o změnu definování pojmu „lege artis“ v neprospěch lékařů, iniciované paradoxně některými lékaři, i když počet medicínskoprávních sporů postupně narůstal. Za nejhorší je právem považována navrhovaná definice Ministerstva zdravotnictví: „Pacient má právo na poskytování zdravotních služeb odpovídajících jeho zdravotnímu stavu, v souladu se standardsy poskytování odborné zdravotní péče, při respektování individuality každého pacienta a s přihlédnutím k současným poznatkům vědy.“... „Zdravotnický pracovník je povinen poskytovat odbornou zdravotní péči v rozsahu odpovídajícím jeho odborné způsobilosti a zdravotnímu stavu pacienta, v souladu se standardsy poskytování odborné zdravotní péče, při respektování individuality každého pacienta, a řídit se etickými principy“ (2).

Odborná veřejnost vesměs navrhované znění odmítala. Není totiž vůbec výjimečná situace, že až pitevní nález ukáže, že poskytnutá zdravotní péče lékaře, resp. zdravotnického zařízení vlastně neodpovídala zdravotnímu stavu pacienta, a to například právě z důvodu chyby v diagnóze, kterou samu o sobě nelze, jak opakovaně judikoval i Nejvyšší soud, považovat za postup „non lege artis“. Diagnóza je pouze hypotéza, kterou budoucí vývoj potvrdí, nebo vyvrátí. Při této definici pojmu „lege artis“ by se odpovědnost lékařů a dalších zdravotníků posunula od odpovědnosti za porušení právní povinnosti až k tzv. objektivní odpovědnosti za výsledek. Posun jistě části legislativců v chápání toho, co je a co již není „lege artis“, byl proto udivující.

Rovněž do definice navrhované „standardsy“ nejsou a ani nemohou být pro lékaře závazné, maximálně doporučující, neboť je vždy třeba postupovat individuálně, tzv. „při respektování individuality“ pacienta. Pokud by výše uvedená definice vstoupila v platnost, zkomplikovala by znalcům, ale i orgánům činných v trestním řízení, potažmo soudům v civilním řízení posuzování pochybení lékařů, neboť mnoho z případů by zřejmě muselo skončit absurdním závěrem - „postup non lege artis“. Nemusel by pak rovněž nutně platit závěr, že použije-li lékař z pohledu „ex ante“ kterýkoli z několika uznávaných postupů, měl by pak logicky postupovat lege artis s tím, že je nutné brát v úvahu konkrétní podmínky a objektivní možnosti lékaře v době rozhodování o dalším léčebném postupu, tedy tzv. pohled „ex ante“.

Rozhodovací praxe soudů však musela pokračovat bez ohledu na spory legislativců a odborné veřejnosti ohledně definic a zpřesňování pojmu lege artis.

V rozsudku Nejvyššího soudu sp.zn. 8 Tdo 1421/2008 soud hodnotil, zdali nerespektování standardů může být považováno za jednání non lege artis a zakládat trestní odpovědnost lékaře. Soud se vyjadřoval i k otázce, které postupy je nutno považovat za závazné. Nejvyšší soud dovodil, že profesní standardy netvoří doporučené postupy nebo odborná stanoviska lékařských společností, ale pouze ty dokumenty, které by jako právně závazné přijala Česká lékařská komora nebo které by byly vydány formou závazných právních předpisů. Česká lékařská společnost J.E.Purkyně nemohla vydat takové závazné standardy, které by byl obviněný jako lékař záchranné služby povinen dodržovat. Česká lékařská společnost Jana Evangelisty Purkyně je totiž „dobrovolné nezávislé sdružení fyzických osob-lékařů, farmaceutů a ostatních pracovníků ve zdravotnictví a příbuzných oborech, příp. osob právnických“ (viz. ust. § 1 odst. 1 jejich Stanov). Je tedy občanským sdružením, a už proto její doporučení nemohou být pro lékaře závazná, natož aby mohla být považována za obecně závazné standardy nejen pro její členy, ale dokonce i pro všechny zdravotnické pracovníky v České republice... Lékař je tedy povinen řídit se pravidly lékařské vědy, vykonávat povolání v souladu se současnými dostupnými poznatky lékařské vědy a dodržovat pouze závazná stanoviska profesní komory zřízené zákonem (3).